

**Про хід виконання постанови пленуму
Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 1
«Про підсумки роботи господарських судів України
у 2011 році та завдання на 2012 рік»**

Постанова пленуму Вищого господарського суду України
від 21 лютого 2013 року № 6

Заслухавши інформацію секретаря пленуму Вищого господарського суду України Кравчука Г. А. про хід виконання постанови пленуму Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 року № 1 «Про підсумки роботи господарських судів Украї-

ни у 2011 році та завдання на 2012 рік», пленум Вищого господарського суду України постановляє:

Інформацію секретаря пленуму Вищого господарського суду України Кравчука Г. А. прийняти до відома.

Голова Вищого
господарського суду України

В. Татьков

Секретар пленуму Вищого
господарського суду України

Г. Кравчук

**Про деякі питання практики застосування
розділу VI Господарського процесуального кодексу України**

Постанова пленуму Вищого господарського суду України
від 21 лютого 2013 року № 7

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» пленум Вищого господарського суду України постановляє:

З метою забезпечення правильного і однакового застосування законодавства дати господарським судам такі роз'яснення.

1. Склад судових витрат

Відповідно до розділу VI Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) судовими витратами є витрати сторін та інших учасників судового процесу в господарському суді, які пов'язані з розглядом

справи і складаються з: судового збору; сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, призначеної господарським судом; витрат, пов'язаних з оглядом та дослідженням речових доказів у місці їх знаходження; оплати послуг перекладача, адвоката; інших витрат, пов'язаних з розглядом справи. Склад судових витрат не є вичерпним, і оцінка тих чи інших витрат сторін як судових здійснюється господарським судом з урахуванням обставин конкретної справи.

До інших витрат у розумінні статті 44 ГПК відносяться, зокрема: суми, які підлягають сплаті особам, викликаним до господар-

ського суду для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи (стаття 30 названого Кодексу); витрати сторін та інших учасників судового процесу, пов'язані з явкою їх або їхніх представників у засідання господарського суду, за умови, що таку явку судом було визнано обов'язковою.

Зазначені витрати не є збитками в розумінні статті 224 Господарського кодексу України та статті 22 Цивільного кодексу України, не входять до складу ціни позову і не можуть стягуватися під виглядом збитків.

2. Сплата судового збору

Сплата судового збору здійснюється в порядку і розмірі, встановленому Законом України «Про судовий збір» (далі – Закон).

Вирішуючи питання щодо сплати судового збору, господарський суд повинен виходити, зокрема, з такого.

2.1. Частиною другою статті 3 Закону передбачено, за подання яких заяв не справляється судовий збір.

Водночас наведений у пунктах 2 і 4 частини другої статті 4 цього законодавчого акта перелік заяв (скарг, дій), за подання яких до господарського суду або за вчинення яких господарським судом встановлено ставки судового збору, за своїм змістом є вичерпним. Отже, справляння судового збору з інших заяв (скарг), що подаються до господарського суду, хоча б і не зазначених у згаданій частині другій статті 3 Закону, не здійснюється (наприклад, за подання скарг на дії чи бездіяльність органів Державної виконавчої служби в порядку статті 121² ГПК).

2.2. Статтею 55 ГПК передбачено визначення ціни позову у позовах про стягнення грошей і про витребування майна. Відповідні позовні заяви мають майновий характер, і розмір ставок судового збору за їх подання визначається за приписом підпункту 1 пункту 2 частини другої статті 4 Закону.

Що ж до позовних заяв немайнового характеру, то до них відносяться вимоги, які не підлягають вартісній оцінці. Подання до господарського суду таких заяв оплачується судовим збором згідно з підпунктом 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону.

Зокрема, господарським судам слід враховувати, що:

2.2.1. Судовий збір з позовної заяви про визнання права власності на майно, витребування або повернення майна (в тому числі в зв'язку з вимогами, заснованими на приписах частини п'ятої статті 216, статті 1212 Цивільного кодексу України тощо) визначається з урахуванням вартості спірного майна, тобто як зі спору майнового характеру. При цьому суд не повинен визначати вартість майна за відповідними вимогами, оскільки за змістом пункту 3 частини другої статті 54 і статті 55 ГПК такий обов'язок покладається на позивача (в тому числі і в тих випадках, коли правові наслідки у вигляді повернення майна застосовуються з ініціативи господарського суду, наприклад, при визнанні договору недійсним – пункт 1 статті 83 ГПК). На виняток з цього правила лише у випадках неправильного зазначення ціни позову вона визначається суддею (частина третя статті 55 ГПК); з цією метою суд вправі витребувати додаткові документи і матеріали як в учасників даного судового процесу, так і в інших підприємств та організацій (стаття 38, пункт 4 статті 65 ГПК), а в разі необхідності призначити відповідну судову експертизу (проведення експертної оцінки майна), у випадку ж відмови позивача від здійснення оплати такої експертизи – залишити позов без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК.

2.2.2. Якщо позовну заяву про визнання договору (правочину) недійсним подано без вимоги застосування наслідків, передбачених статтею 216 Цивільного кодексу України чи частиною другою статті 208 Господарського кодексу України, судовий збір сплачується за ставками, передбаченими для позовних заяв немайнового характеру.

2.2.3. Пунктом 2 частини другої статті 4 Закону не визначено окремо ставки судового збору за подання до господарського суду позовної заяви про захист ділової репутації фізичної або юридичної особи. У визначенні такої ставки господарському суду слід виходити з того, що відповідні позовні заяви (з урахуванням положень підпункту 6 пунк-

ту 1 частини другої статті 4 Закону) мають немайновий характер і повинні оплачуватися судовим збором згідно з підпунктом 2 пункту 2 статті 4 Закону, крім позовних заяв про відшкодування моральної шкоди, які належать до заяв майнового характеру і відтак оплачуються названим збором відповідно до підпункту 1 пункту 2 статті 4 цього законодавчого акта.

2.3. У силу пункту 13 частини другої статті 3 Закону судовий збір не справляється за подання позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю зазначених у цій нормі органів та осіб. Питання стосовно незаконності відповідних рішень, дій чи бездіяльності можуть вирішуватися господарським судом лише за результатами розгляду справи по суті, тому пов'язані з цим обставини не підлягають з'ясуванню під час прийняття судом позовної заяви, і останню не може бути повернуто судом у зв'язку з несплатою судового збору. Розподіл останнього (та інших сум судових витрат) між сторонами здійснюється в подальшому згідно з судовим рішенням, прийнятим по суті справи, з урахуванням приписів статті 49 ГПК.

2.4. Законом передбачено сплату судового збору за місцем розгляду справи із зарахуванням його до спеціального фонду державного бюджету України (частина перша статті 9). При цьому місце розгляду справи господарським судом визначається з огляду на вимоги статей 13–16, 92, 108, 111¹⁴, 114, 122¹, 122⁷ ГПК.

Якщо судовий збір було сплачено за місцем подання позову (заяви, скарги) до господарського суду, а в подальшому матеріали справи було передано в порядку частини першої статті 17 ГПК до іншого господарського суду, то останній не вправі в зв'язку з цим повертати відповідну заяву чи скаргу з посиланням на відсутність належних доказів сплати судового збору, оскільки після порушення провадження у справі приписи статті 63 ГПК застосовуватись не можуть, а визначальним є сам факт надходження суми судового збору до спеціального фонду державного бюджету.

2.5. Законом передбачено (абзац третій частини другої статті 6) зменшення розміру судового збору з позовної заяви, поданої після подання заяви про вжиття запобіжних заходів або забезпечення позову, на розмір судового збору, сплаченого за подання заяви про вжиття запобіжних заходів чи заяви про забезпечення позову. Зазначене зменшення розміру судового збору здійснюється і в разі одночасного (в один і той же день) подання до господарського суду позовної заяви і заяви про забезпечення позову, в тому числі при об'єднанні їх в одному документі. Якщо заяву про забезпечення позову подано після подання позовної заяви, то відповідне зменшення суми судового збору не здійснюється.

Передбачене згаданою нормою зменшення розміру судового збору не ставиться Законом у залежність від результатів судового розгляду.

Обов'язок подання належних доказів сплати судового збору за подання заяви про вжиття запобіжних заходів чи про забезпечення позову до подання позовної заяви покладається на заявника. У разі неподання таких доказів зменшення розміру судового збору за подання позовної заяви не здійснюється, а ця заява повертається на підставі пункту 4 частини першої статті 63 ГПК.

Згадане зменшення розміру судового збору не є можливим, якщо сума судового збору, що сплачується за подання позовної заяви, є меншою від суми судового збору, сплачуваного за подання заяви про вжиття запобіжних заходів чи заяви про забезпечення позову.

2.6. Абзацом другим частини першої статті 6 Закону передбачено порядок сплати судового збору за подання позовів, ціна яких визначається в іноземній валюті. За змістом пункту 4 частини першої статті 55 ГПК у позовах про стягнення іноземної валюти ціна позову визначається як в іноземній валюті, так і в національній валюті України відповідно до офіційного курсу, встановленого Національним банком України на день подання позову. Виходячи саме з такої ціни позову (в національній валюті) й визначається сума судового збору, що підлягає сплаті. Однак

якщо день подання позову не співпадає з днем сплати судового збору (збір сплачується раніше), то останній визначається з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземної валюти, встановленого Національним банком України саме на день сплати, а не на день подання позову (абзац другий частини першої статті 6 Закону).

Аналогічним чином вирішується й питання щодо сплати судового збору за подання апеляційних (касаційних) скарг у відповідних справах, тобто цей збір визначається з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземної валюти, встановленого на день сплати судового збору за подання скарги.

2.7. Одним з реквізитів позовної заяви є ціна позову, яку зазначає позивач і з якої обчислюється судовий збір. Якщо позивачем зазначено в заяві ціну позову, але в ній не наведено обґрунтованого розрахунку такої ціни, або його не додано до позовної заяви, або позивачем не зазначена вартість спірного майна та/або не подано доказів в обґрунтування цієї вартості, то позовна заява підлягає поверненню на підставі пункту 3 частини першої статті 63 ГПК.

У разі коли визначена (встановлена) позивачем ціна позову не відповідає дійсній вартості спірного майна або на день подання позову неможливо встановити точну його ціну, господарський суд з урахуванням припису абзацу першого частини другої статті 6 Закону і частин першої–четвертої статті 49 ГПК попередньо визначає розмір судового збору, виходячи з ціни позову, вказаної позивачем, а за результатами вирішення спору або досягнє недоплачену суму судового збору з належної сторони, або повертає суму переплати цього збору.

Остаточне визначення в процесі розгляду справи ціни позову (дійсної вартості спірного майна), а отже й суми судового збору здійснюється господарським судом на підставі поданих учасниками судового процесу доказів, а за їх недостатності для цього – шляхом призначення відповідної судової експертизи (експертної оцінки майна).

2.8. У разі коли позивач на підставі частини четвертої статті 22 ГПК до прийняття

рішення зі справи збільшив розмір позовних вимог чи до початку розгляду справи по суті змінив предмет або підставу позову, в зв'язку з чим зросла ціна позову, він відповідно до абзацу другої частини другої статті 6 Закону повинен сплатити недоплачену в зв'язку з цим суму судового збору до звернення з відповідною заявою до господарського суду. Якщо до останньої не додано доказів такої доплати, заява повертається без розгляду на підставі пункту 4 частини першої статті 63 ГПК, що згідно з частиною третьою згаданої статті ГПК не перешкоджає позивачеві повторно звернутися до господарського суду з відповідною заявою після доплати ним необхідної суми судового збору; у цьому випадку до відповідного звернення суд здійснює розгляд раніше заявленої позовної вимоги (позовних вимог), якщо позивач не відмовився від неї. З урахуванням конкретних обставин справи суд може розглянути й змінені вимоги позивача без доплати останнім суми судового збору з подальшим розподілом останнього між сторонами за правилами статті 49 ГПК.

У разі ж зменшення розміру позовних вимог зайво сплачена сума судового збору підлягає поверненню (пункт 1 частини першої статті 7 Закону).

2.9. У разі об'єднання позовних вимог відповідно до статті 58 ГПК, а також у випадках подання позовної заяви кількома позивачами до одного або кількох відповідачів судовий збір обчислюється із загальної суми позову і сплачується кожним позивачем пропорційно долі заявлених кожним з них вимог окремим платіжним документом (частина шоста статті 6 Закону). Закон не містить заборони й можливості сплати усієї суми судового збору одним з кількох позивачів у справі; визначальним у такому разі є факт повного надходження належної до сплати суми судового збору до спеціального фонду державного бюджету України. У випадку якщо один з позивачів звільнений від сплати судового збору, загальна сума останнього зменшується пропорційно долі заявлених ним вимог.

Якщо до господарського суду звертаються кілька позивачів з вимогою немайнового

характеру до одного або кількох відповідачів, коли ціна позову відсутня і долю кожного з позивачів у такій ціні визначити неможливо, а предмет позову за вимогами кількох позивачів є одним і тим же, можлива сплата судового збору одним чи кількома з них у розмірі, передбаченому підпунктом 2 пункту 2 статті 4 Закону.

У разі коли судовий збір підлягає сплаті в мінімальному розмірі, а один з кількох позивачів звільнений від сплати судового збору, інший позивач (інші позивачі) зобов'язаний сплатити мінімальну суму судового збору в повному обсязі.

2.10. У випадках об'єднання в одній заяві вимог як майнового, так і немайнового характеру судовий збір згідно з пунктом 3 статті 6 Закону підлягає сплаті як за ставками, встановленими для позовів майнового характеру, так і за ставками, встановленими для розгляду позовних заяв зі спорів немайнового характеру.

Зокрема, за поданням у здійсненні виконавчого провадження позовом про визнання права власності на майно і про зняття з нього арешту (стаття 60 Закону України «Про виконавче провадження») судовий збір сплачується таким чином, як зазначено в абзаці першому цього підпункту.

2.11. Якщо в позовній заяві об'єднано дві або більше вимог немайнового характеру, пов'язаних між собою підставами виникнення або поданими доказами, судовий збір сплачується окремо з кожної з таких вимог.

У випадках коли в позовній заяві альтернативно викладено майнові або немайнові вимоги, господарському суду слід у порядку підготовки справи до розгляду зобов'язати позивача визначитись з предметом спору і в зв'язку з цим вирішити питання, пов'язані зі сплатою судового збору у встановленому розмірі. Крім того, за наявності підстав для відмови у прийнятті позовної заяви в частині однієї з вимог господарський суд може порушити провадження у справі щодо альтернативної вимоги; у такому разі питання щодо сплати (стягнення) судового збору вирішується за загальними правилами.

2.12. Оскільки треті особи, які заявляють

самостійні вимоги на предмет спору, відповідно до статті 26 ГПК несуть усі обов'язки позивача, обов'язок сплатити судовий збір з відповідної позовної заяви або з інших заяв (скарг, дій), зазначених у пунктах 2 і 4 статті 4 Закону, покладається також і на них. За результатами вирішення спору сплачений такою третьою особою судовий збір може бути відшкодований їй господарським судом за рахунок сторони, внаслідок неправильних дій якої виник спір, залежно від того, на чию користь вирішено останній.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, вступають або залучаються до участі у справі без сплати судового збору. Проте у разі вчинення ними окремих дій, що мають юридичне значення, наприклад, подання заяви про перегляд судового рішення, повторну видачу копії судового рішення, на них покладається обов'язок сплатити судовий збір на загальних підставах. За результатами розгляду справи сплачений такою третьою особою судовий збір може бути відшкодований господарським судом за рахунок сторони, внаслідок неправильних дій якої виник спір (частина друга статті 49 ГПК).

У випадках здійснення господарським судом заміни сторони чи третьої особи її правонаступником за правилами статті 25 ГПК судовий збір сплачується правонаступником або стягується з нього господарським судом, якщо він не був сплачений первісним учасником судового процесу або сплачений ним не в повному обсязі. Повернення зайво сплаченої суми судового збору з державного бюджету України проводиться судом також на користь правонаступника із зазначенням про правонаступництво у відповідному судовому рішенні.

2.13. Судовий збір, оскільки інше не передбачено Законом, сплачується окремо за подання кожної позовної заяви (заяви, скарги).

2.14. Якщо господарським судом розглянуто і відхилено заяву про вжиття запобіжних заходів або про забезпечення позову, то за подання іншої заяви з тих же питань заявник зобов'язаний сплатити судовий збір на загальних підставах. Використання з цієї

метою первісного документа про сплату судового збору не допускається.

2.15. Законом передбачено сплату судового збору з апеляційної та касаційної скарги на рішення суду виходячи саме з оспорюваної суми. При цьому оспорюваною є та сума, із стягненням якої не погоджується особа, що подає скаргу; ця сума може співпадати з ціною позову (якщо рішення оскаржується в повному обсязі) або не співпадати (якщо рішення оскаржується в певній частині майнових вимог). Наприклад, за вимогою про стягнення 1 млн грн прийнято рішення про стягнення 700 000 грн та відмову у стягненні решти 300 000 грн; подаючи апеляційну чи касаційну скаргу на таке рішення, позивач сплачує судовий збір з розрахунку $300\,000 \times 2\% : 100 \times 50\% : 100$, тобто оспорюваною є сума 300 000 грн; якщо ж це рішення оскаржує відповідач у частині задоволення позовних вимог, то оспорюваною буде відповідно сума 700 000 грн.

У разі коли в апеляційному або в касаційному порядку оскаржується судове рішення, яке прийнято за наслідками розгляду первісного і зустрічного позовів, то якщо скаржник не згоден з таким рішенням у частині розгляду вимог за обома зазначеними позовами, судовий збір має сплачуватися ним так само з урахуванням результатів розгляду як первісного, так і зустрічного позовів.

2.16. Підпунктом 8 пункту 2 частини другої статті 4 Закону визначено розмір ставки судового збору з апеляційної і касаційної скарги на ухвалу господарського суду, а саме 0,5 розміру мінімальної заробітної плати. Зазначене положення стосується подання апеляційних і касаційних скарг на будь-які ухвали господарського суду, які підлягають оскарженню, – незалежно від того, чи передбачено Законом справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами розгляду яких виносяться відповідні ухвали.

2.17. У вирішенні питання про те, за якою ставкою має справлятися судовий збір за подання апеляційної чи касаційної скарги на судові рішення, яке оскаржується не у зв'язку з незгодою скаржника з його резолютивною частиною, а у зв'язку із запереченнями

скаржника стосовно мотивів, з яких виходив суд у прийнятті оскаржуваного рішення, слід мати на увазі таке.

Норми Закону, якими встановлено ставки судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги, не ставлять визначення розміру судового збору в залежність від того, з якою саме частиною судового рішення – мотивувальною чи резолютивною – не погоджується особа, що подала апеляційну чи касаційну скаргу.

Так само Закон не передбачає можливості зменшення ставки судового збору з апеляційної чи з касаційної скарги в зв'язку з тим, що судові рішення оскаржується лише в частині відстрочення або розстрочення виконання рішення.

2.18. У разі подання апеляційної (касаційної) скарги на судові рішення, яким господарський суд з власної ініціативи визнав недійсним пов'язаний з предметом спору договір, що суперечить законодавству (пункт 1 статті 83 ГПК), сплата судового збору в зв'язку з оскарженням рішення у відповідній частині здійснюється на загальних підставах.

2.19. Пунктом 4 частини другої статті 4 Закону передбачено справляння судового збору за видачу судом копій документів, у тому числі копій судового рішення виходячи з установленної ставки за кожний аркуш копії.

Якщо особі, що звертається до господарського суду з відповідною заявою, невідома точна кількість аркушів копії, вона не позбавлена права та можливості згідно з частиною другою статті 22 ГПК ознайомитися з оригіналом документа, наявним у матеріалах справи, а так само скористатися даними Єдиного державного реєстру судових рішень, та сплатити належну суму судового збору.

У разі якщо копію судового рішення у встановленому законом порядку було надіслано (видано) господарським судом юридичній особі, а із заявою про видачу копії звертається її відособлений підрозділ (чи навпаки), або таку копію надіслано (видано) одному відособленому підрозділові юридичної особи, а заяву про видачу копії подає інший відособлений підрозділ тієї ж юридич-

ної особи, заявник зобов'язаний сплатити судовий збір на загальних підставах.

Чинним законодавством не передбачено обмеження кількості видачі копій одного й того самого документа. Але за кожну таку видачу має сплачуватися судовий збір у встановленому Законом розмірі.

2.20. Чинним законодавством не встановлено якихось спеціальних вимог щодо оформлення платіжних документів, за якими перераховуються суми судового збору. Отже, таке перерахування здійснюється за загальними правилами згідно з вимогами Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» і відповідних нормативно-правових актів Національного банку України.

2.21. Платіжне доручення на безготівкове перерахування судового збору, квитанція установи банку про прийняття платежу готівкою додаються до позовної заяви (заяви, скарги) і мають містити відомості про те, яка саме позовна заява (заява, скарга, дія) оплачується судовим збором.

Відповідні документи подаються до господарського суду тільки в оригіналі; копії, у тому числі виготовлені із застосуванням технічних засобів (фотокопії тощо) цих документів, не можуть бути належним доказом сплати судового збору.

2.22. Судовий збір сплачується до територіальних органів Державної казначейської служби України; платники судового збору у платіжних документах на перерахування судового збору повинні в рядку «одержувач» зазначити найменування територіального органу казначейської служби за місцем знаходження господарського суду, який розглядає справу.

Якщо заявником не подано належних доказів сплати судового збору у встановленому порядку та розмірі або (за необхідності) документів, що підтверджують звільнення від його сплати, заява (скарга) повертається господарським судом з підстав передбачених ГПК, а саме статтею 43⁵, пунктом 4 частини першої статті 63, пунктом 3 частини першої статті 97, пунктом 4 частини першої статті 111³, частиною другою і пунктом 1

частини четвертої статті 111²⁰, пунктом 3 частини шостої статті 113, частиною п'ятою статті 122², частиною п'ятою статті 122⁸. При цьому якщо таке повернення здійснюється у зв'язку з недодержанням заявником вимог закону щодо порядку та/або розміру сплати судового збору (сплата його не до спеціального фонду державного бюджету України або в меншому розмірі, ніж необхідно), то у відповідній ухвалі господарського суду має бути зазначено правильний порядок сплати та/або розмір судового збору.

За відсутності у відповідному платіжному документі належних платіжних реквізитів або неправильного їх зазначення заява (скарга) так само повертається господарським судом без розгляду. При цьому у ухвалі, що виноситься господарським судом з даного приводу, має бути зазначено правильні платіжні реквізити для перерахування сум судового збору. Якщо у період часу між датою подання заяви (скарги) і датою надходження її до суду згадані реквізити змінилися, то ця обставина не тягне за собою наслідків у вигляді повернення такої заяви (скарги).

На виняток з наведених правил у разі коли ГПК не передбачено можливості повернення господарським судом заяви у зв'язку з неподанням доказів сплати суми судового збору (наприклад, заяви про забезпечення позову), то суд повинен розглянути зазначену заяву й за відсутності таких доказів, а розподіл відповідних сум судового збору здійснити між сторонами згідно із статтею 49 названого Кодексу залежно від результатів розгляду відповідної заяви; про такий розподіл може бути зазначено і в рішенні (постанові) господарського суду, прийнятому(-ій) за результатами розгляду справи, або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

2.23. Якщо факт недоплати судового збору з'ясовано господарським судом у процесі розгляду прийнятої заяви (скарги), суд залежно від конкретних обставин справи може:

зобов'язати позивача (заявника, скаржника) доплатити належну суму судового збору і подати суду відповідні докази у встановлений ним строк, та за необхідності відкласти

розгляд справи або оголосити перерву в засіданні (стаття 77 ГПК);

у разі неподання доказів оплати – стягнути належну суму судового збору за результатами вирішення спору з урахуванням приписів частин першої-четвертої статті 49 ГПК або ж залишити позов (заяву, скаргу) без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 названого Кодексу.

3. Відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати і пільги щодо сплати судового збору

У розгляді питань, пов'язаних з відстроченням та розстроченням сплати судового збору, зменшенням його розміру або звільненням від його сплати (стаття 8 Закону) і застосуванням приписів Закону щодо пільг зі сплати судового збору (стаття 5 Закону), господарським судам слід враховувати таке.

3.1. Єдиною підставою для вчинення господарським судом дій, зазначених у статті 8 Закону, є врахування ним майнового стану сторін.

Клопотання про відстрочення (розстрочення) сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати може бути викладене в заяві чи скарзі, які подаються до господарського суду, або окремим документом. Особа, яка заявляє відповідне клопотання, повинна навести доводи і подати докази на підтвердження того, що її майновий стан перешкоджає (перешкоджає) сплаті нею судового збору у встановленому порядку і розмірі.

При цьому оскільки статтею 129 Конституції України як одну із засад судочинства визначено рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, отже в тому числі й органів державної влади, то самі лише обставини, пов'язані з фінансуванням установи чи організації з державного бюджету України та відсутністю у ньому коштів, призначених для сплати судового збору, не можуть вважатися підставою для звільнення від такої сплати.

Господарський суд вправі вчинити дії, про які йдеться у статті 8 Закону, і зі своєї

ініціативи з наведенням в ухвалі відповідних мотивів.

3.2. У разі відстрочення або розстрочення сплати судового збору господарський суд повинен зазначити в ухвалі (про прийняття заяви чи скарги до провадження або в іншій) конкретний строк (строки) сплати судового збору, який (які) не може бути пізнішим за дату, на яку судом призначено розгляд заяви чи скарги. У разі перенесення цієї дати (в зв'язку з відкладенням розгляду справи або з інших причин) відповідно може бути продовжено й строк (строки), на які відстрочено або розстрочено сплату судового збору, про що господарським судом зазначається у відповідній ухвалі.

3.3. Якщо строк (строки), на який (які) судом було відстрочено або розстрочено сплату судового збору, закінчився, а таку сплату не здійснено, господарський суд з урахуванням конкретних обставин справи може своєю ухвалою продовжити цей строк (але не довше, ніж до прийняття судового рішення по суті справи), або звільнити сторону від сплати судового збору, або залишити позов чи скаргу без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК, або стягнути несплачену суму судового збору у прийнятті судового рішення.

3.4. У разі коли господарським судом було відстрочено сплату позивачем судового збору, який з тих чи інших причин до прийняття рішення зі справи сплачено не було, а останнє прийнято на користь позивача, то стягнення суми судового збору здійснюється безпосередньо з відповідача у доход державного бюджету України.

3.5. Суд не позбавлено права застосувати щодо одного й того самого заявника і за однією й тією ж його заявою (скаргою) як відстрочення, так і розстрочення сплати судового збору, або зменшення розміру судового збору, або звільнення від його сплати, причому зазначені дії можуть мати місце у різній послідовності (наприклад, спочатку відстрочення сплати судового збору, а потім зменшення його розміру, або навпаки – спочатку зменшення розміру судового збору, а згодом відстрочення його сплати) або в су-

купності (зокрема, одночасне зменшення розміру судового збору і відстрочення його сплати).

3.6. За змістом статті 121 ГПК господарський суд не позбавлений права в порядку, передбаченому цією статтею, вирішити питання про відстрочку або розстрочку виконання судового рішення, зокрема і в тій частині, що стосується стягнення сум судового збору (або інших судових витрат).

3.7. Статтею 5 Закону визначено, зокрема, випадки, коли окремі органи, здійснюючи надані їм законодавством повноваження, звільняються від сплати судового збору як позивачі.

Якщо ж згадані органи звертаються до господарського суду не у зв'язку з виконанням своїх повноважень, або з вимогами, не пов'язаними з тими, за подання позовів щодо яких їх звільнено від сплати судового збору, або коли їх звільнено від такої сплати лише як позивачів, а вони беруть участь у справі не як позивачі, то вони зобов'язані сплачувати судовий збір у загальному порядку.

3.8. Громадяни, які мають статус фізичної особи-підприємця та підпадають під ознаки відповідних пунктів статті 5 Закону, мають право користуватися пільгами, визначеними цією статтею.

4. Розподіл судового збору між сторонами

Вирішуючи питання розподілу судових витрат, господарський суд має виходити, зокрема, з такого.

4.1. У спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог; при задоволенні позову в повному обсязі відшкодування витрат позивача, що пов'язані зі сплатою судового збору, покладається на відповідача; в разі відмови у позові повністю ці витрати покладаються на позивача. Такі правила розподілу судового збору застосовуються у спорах як майнового, так і немайнового характеру.

Судовий збір у справах зі спорів, що виникають при укладанні, зміні та розірванні

договорів, покладається на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття обґрунтованих пропозицій другої сторони. Якщо розбіжності між сторонами вирішено частково на користь однієї із сторін і частково на користь другої сторони, то витрати, пов'язані зі сплатою судового збору, розподіляються між обома сторонами з урахуванням кількості та змісту прийнятих господарським судом пропозицій кожної із сторін (зокрема, залежно від кількості пунктів спірного договору, прийнятих судом у редакції позивача і відповідача).

Якщо пропорції задоволення позовних вимог точно визначити неможливо (зокрема, при частковому задоволенні позову немайнового характеру), то судові витрати розподіляються між сторонами порівну.

Правило статті 49 ГПК України щодо розподілу сум судового збору у справах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, пропорційно розміру задоволених позовних вимог застосовується також і у випадках, коли судовий збір сплачено за мінімальною (визначеною Законом) ставкою.

4.2. У разі винесення господарським судом ухвали про затвердження мирової угоди між сторонами (пункт 7 частини першої статті 80 ГПК), в якій сторони дійшли згоди у тому числі й стосовно розподілу судового збору, суд має право затвердити цю угоду, якщо вона не суперечить законодавству, фактичним обставинам і матеріалам справи. У таких випадках суд у своїй ухвалі повинен навести зміст цієї угоди. Якщо ж сторони не зазначили в мировій угоді про розподіл сум судового збору або не дійшли згоди з даного питання, господарський суд залежно від конкретних обставин справи покладає судовий збір на сторону, внаслідок неправильних дій якої виник спір (частина друга статті 49 ГПК).

4.3. У разі коли господарський суд на підставі пункту 3 статті 83 ГПК зменшує розмір неустойки (штрафу, пені), витрати позивача, пов'язані зі сплатою судового збору, відшкодовуються за рахунок відповідача у сумі, сплаченій позивачем за позовною вимогою, яка підлягала б задоволенню, якби зазначений розмір судом не було зменшено.

4.4. У випадках скасування рішення господарського суду і передачі справи на новий розгляд розподіл судового збору у справі, в тому числі й сплаченого за подання апеляційної та/або касаційної скарги або заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, здійснює господарський суд, який приймає рішення за результатами нового розгляду справи, керуючись загальними правилами розподілу судових витрат.

Коли ж приймається нове судове рішення апеляційної інстанції після скасування судового рішення місцевого господарського суду, або судом касаційної інстанції після скасування судових рішень судів нижчих інстанцій, то розподіл сум судового збору здійснюється постановою відповідно апеляційної або касаційної інстанцій, який прийняв нове рішення.

4.5. У випадках коли позивач звільнений від сплати судового збору:

якщо позов залишено без задоволення, – судовий збір не стягується;

у разі задоволення позову повністю або частково судовий збір стягується з відповідача (повністю або пропорційно задоволеним вимогам) в доход державного бюджету України, якщо відповідач не звільнений від сплати цього збору.

4.6. Приймаючи рішення зі справи, провадження в якій порушено за заявою прокурора, господарський суд у разі повного або часткового задоволення позову (скарги) стягує судовий збір з відповідача (повністю або пропорційно задоволеним вимогам), якщо він не звільнений від сплати судового збору; у разі ж повної або часткової відмови в позові судовий збір стягується з визначеного прокурором позивача (так само повністю або пропорційно задоволеним вимогам), за винятком випадків, коли останнього звільнено від сплати судового збору, та коли позивачем у справі є сам прокурор. Стягнення відповідних сум судового збору здійснюється в доход державного бюджету України.

4.7. Частиною другою статті 49 ГПК передбачено, що в разі коли спір виник внаслідок неправильних дій сторони, господарський суд має право покласти на неї судовий

збір незалежно від результатів вирішення спору. Зазначена норма виступає процесуальною санкцією, яка застосовується господарським судом незалежно від того, чи заявлялося відповідне клопотання заінтересованою стороною.

У такому застосуванні суду слід виходити з широкого розуміння даної норми, маючи на увазі, що передбачені нею наслідки можуть наставати і в разі неправомірної бездіяльності винної особи, яка не вжила заходів до поновлення порушених нею прав і законних інтересів іншої особи (зокрема, ухилялася від задоволення її заснованих на законі вимог), що змусило останню звернутися за судовим захистом. Так, якщо зменшення позивачем розміру позовних вимог пов'язане з частковим визнанням та задоволенням позову відповідачем після подання позову, то судовий збір у відповідній частині покладається на відповідача. Або у разі коли в позові відмовлено, але з обставин справи вбачається, що спір доведено до судового розгляду внаслідок ухилення відповідача від розгляду претензії позивача, якщо вона пред'являлася (статті 6–8 ГПК), то судовий збір також покладається на відповідача. При цьому якщо у відповідних випадках позивача звільнено від сплати судового збору, то останній стягується в доход державного бюджету України.

4.8. Якщо судом апеляційної інстанції скасовано ухвалу місцевого господарського суду з числа зазначених у частині сьомій статті 106 ГПК або судом касаційної інстанції скасовано ухвалу з числа зазначених у частині четвертій статті 111¹³ ГПК з передачею справи на розгляд суду першої інстанції, то розподіл сум судового збору, пов'язаного з розглядом відповідних апеляційної та/або касаційної скарг, здійснюється судом першої інстанції за результатами розгляду ним справи, згідно із загальними правилами статті 49 ГПК.

4.9. Розподілу підлягають і суми судового збору, сплачені із заяв про скасування рішення третейського суду та про примусове виконання рішення третейського суду. Такий розподіл засновується на загальних заса-

дах статті 49 ГПК; зокрема, в разі відмови в задоволенні відповідної заяви судовий збір покладається на заявника, а в разі скасування рішення третейського суду або видачі згаданого виконавчого документа – на іншу сторону третейського спору.

4.10. Якщо господарський суд не прийняв рішення щодо розподілу судового збору або інших судових витрат чи про повернення судового збору з державного бюджету України, то за заявою сторони або прокурора, який брав участь у судовому процесі, а також з власної ініціативи він на підставі статті 88 ГПК має право прийняти додаткове рішення (ухвалу, постанову) зі справи, яким вирішити відповідне питання.

Таке рішення (ухвалу, постанову) може бути прийнято з питань розподілу сум судового збору або їх повернення і в тому разі, якщо відповідна вимога у розгляді справи з якихось причин не заявлялася.

Що ж до інших судових витрат, то в разі коли вимоги стосовно їх розподілу під час розгляду справи не заявлялися та докази на підтвердження цих витрат суду не подавалися, то додаткове рішення (ухвала, постанова) щодо розподілу цих судових витрат не приймається та в задоволенні заяви відмовляється.

4.11. Розподіл сум судового збору (так само як й інших судових витрат) у непозовному провадженні, як-от у справах про банкрутство, про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих документів на примусове виконання рішень третейських судів тощо, здійснюється, оскільки інше не передбачено законом, за загальними правилами статті 49 ГПК.

5. Повернення сплачених сум судового збору

Статтею 7 Закону врегульовано загальні питання повернення сплачених сум судового збору з підстав, які визначено цією статтею і перелік яких є вичерпним.

У її застосуванні господарським судам необхідно мати на увазі, зокрема, таке.

5.1 Статтею 7 Закону передбачено підстави повернення судового збору, перелік яких є вичерпним. У їх числі не зазначено такої підстави, як припинення провадження у

справі (стаття 80 ГПК). Водночас закриття провадження у справі, про яке йдеться у пункті 5 частини першої цієї статті Закону, є поняттям цивільного і адміністративного судочинства, передбаченим відповідно статтею 205 Цивільного процесуального кодексу України і статтею 157 Кодексу адміністративного судочинства України, які господарським судам у здійсненні судочинства не застосовуються.

Таким чином, припинення провадження у справі з підстав, передбачених статтею 80 ГПК, не тягне за собою наслідків у вигляді повернення сплаченої суми судового збору.

5.2. Питання про повернення сплаченої суми судового збору вирішується господарським судом за результатами розгляду відповідних матеріалів, у тому числі й за відсутності заяви (клопотання) сторони чи іншого учасника судового процесу про повернення суми судового збору. Про таке повернення зазначається:

- в ухвалі, якою здійснюється відмова у прийнятті або поверненні заяви (скарги), за подання якої сплачується судовий збір, або
- в резолютивній частині судового рішення, яким закінчується розгляд справи по суті (при цьому в його мотивувальній частині наводяться підстави повернення сум судового збору згідно із Законом), або
- в ухвалі про повернення сум судового збору, винесеній як окремий процесуальний документ (зокрема, у випадку, передбаченому пунктом 2 частини першої статті 88 ГПК).

В усіх наведених випадках за необхідності відповідний процесуальний документ виготовляється у двох примірниках (оригіналах), один з яких залишається у матеріалах справи, а інший надсилається особі, яка сплатила судовий збір до державного бюджету України.

Законом не передбачено граничного строку повернення сплаченої суми судового збору.

5.3. До нормативного врегулювання порядку повернення сплаченої суми судового збору в разі неподання до господарського суду заяви чи скарги у останнього відсутні визначені законом підстави для видачі проце-

суальних чи будь-яких інших документів щодо повернення з державного бюджету України відповідних сум. Про наведене заявники повідомляються листом господарського суду за підписом відповідного працівника апарату суду.

5.4. У разі з'ясування судами апеляційної чи касаційної інстанцій під час перегляду судових рішень підстав для повернення сплачених сум судового збору питання про це вирішується відповідно судом апеляційної чи касаційної інстанцій у судовому рішенні, прийнятому за результатами такого перегляду. Якщо у зазначеному рішенні не вирішено питання про повернення сум судового збору, сплаченого за подання скарг (заяв) до суду апеляційної чи касаційної інстанцій, то останні можуть вирішити його в порядку, передбаченому статтею 88 ГПК.

5.5. Законом не передбачена можливість повернення сум судового збору, сплачених за видачу судом копій документів (пункт 4 частини другої статті 4 Закону), навіть якщо заявник у подальшому відмовився від одержання таких копій.

5.6. Питання щодо повернення сплаченої суми судового збору в будь-якому разі вирішується господарським судом, який розглядав справу, навіть якщо таку сплату помилково здійснено не за місцем розгляду справи.

6. Визначення і розподіл інших, крім судового збору, сум судових витрат

6.1. У вирішенні питань щодо відшкодування витрат, пов'язаних з проведенням судової експертизи, під час судового розгляду господарським судам необхідно враховувати викладене в пункті 23 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4 «Про деякі питання практики призначення судової експертизи».

6.2. Судовим експертам, перекладачам, іншим особам, викликаним до господарського суду для дачі пояснень, відшкодовуються: вартість проїзду до місця виклику і назад залізничним, автомобільним, водним і повітряним транспортом; страхові платежі за державне страхування на транспорті, вартість

попереднього продажу проїзних документів, проїзд автомобільним транспортом (крім таксі) до залізничної станції, аеропорту, якщо вони знаходяться за межами населеного пункту; найом жилого приміщення; добові в розмірах, встановлених законодавством про службові відрядження; судовому експерту відшкодовуються також витрати, пов'язані з дослідженням об'єкту судової експертизи, якщо останній знаходиться в іншому населеному пункті, ніж експертна установа (або експерт проживає в іншому населеному пункті) і не може бути доставлений до цієї установи (або експерту). В усіх зазначених випадках відшкодуванню підлягає мінімальна вартість проїзду та мінімальна (для населеного пункту, в якому знаходиться господарський суд) вартість проживання в готелі. Документально підтверджені відомості про таку вартість та про фактичні витрати на проїзд і проживання подаються заінтересованими особами.

Витрати, пов'язані з викликом до суду, відшкодовуються після виконання судовими експертами, перекладачами та іншими особами своїх обов'язків у розмірі, що визначається у рішенні господарського суду.

6.3. Витрати позивачів та відповідачів, третіх осіб, пов'язані з оплатою ними послуг адвокатів, адвокатських бюро, колегій, фірм, контор та інших адвокатських об'єднань з надання правової допомоги щодо ведення справи в господарському суді, розподіляються між сторонами на загальних підставах, визначених частиною п'ятою статті 49 ГПК.

Відшкодування цих витрат здійснюється господарським судом шляхом зазначення про це у рішенні, ухвалі, постанові за наявності документального підтвердження витрат, як-от угоди про надання послуг щодо ведення справи у суді та/або належно оформленої довіреності, виданої стороною представникові її інтересів у суді, платіжного доручення або іншого документа, який підтверджує сплату відповідних послуг, а також копії свідоцтва адвоката, який представляв інтереси відповідної сторони, або оригінала ордеру адвоката, виданого відповідним ад-

вокатським об'єднанням, з доданням до нього витягу з договору, в якому зазначаються повноваження адвоката як представника або обмеження його прав на вчинення окремих процесуальних дій.

У разі неподання відповідних документів у господарського суду відсутні підстави для покладення на іншу сторону зазначених сум.

За змістом частини третьої статті 48 та частини п'ятої статті 49 ГПК у їх сукупності можливе покладення на сторони у справі як судових витрат тільки тих сум, які були сплачені стороною за отримання послуг саме адвоката (у розумінні пункту 1 статті 1 та частини першої статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), а не будь-якої особи, яка надавала правову допомогу стороні у справі.

6.4. Витрати, пов'язані з перекладом документів, а також з оплатою за вручення їх за кордоном відповідно до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах (до якої приєдналася Україна), під час судового розгляду має нести заінтересована сторона. Після закінчення розгляду справи такі витрати розподіляються господарським судом на загальних підставах згідно з частиною п'ятою статті 49 ГПК.

6.5. Розподіл сум інших, крім судового збору, судових витрат здійснюється за загальними правилами частини п'ятої статті 49 ГПК, тобто при задоволенні позову вони покладаються на відповідача, при відмові в позові – на позивача, а при частковому задоволенні позову – на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог. За тими ж правилами здійснюється й розподіл сум цих витрат у розгляді господарським судом апеляційних і касаційних скарг.

Вирішуючи питання про такий розподіл, господарський суд має враховувати, що розмір відшкодування судових витрат, не пов'язаних зі сплатою судового збору, не повинен бути неспіврозмірним, тобто явно завищеним порівняно з ціною позову. У зв'язку з цим суд з урахуванням конкретних обставин, зокрема ціни позову, може обмежити

даний розмір з огляду на розумну необхідність судових витрат для даної справи.

Так, у визначенні розумно необхідного розміру сум, які підлягають сплаті за послуги адвоката, можуть братися до уваги, зокрема: встановлені нормативно-правовими актами норми видатків на службові відрядження (якщо їх установлено); вартість економних транспортних послуг; час, який міг би витратити на підготовку матеріалів кваліфікований фахівець; вартість оплати відповідних послуг адвокатів, яка склалася в країні або в регіоні; наявні відомості органів статистики або інших органів про ціни на ринку юридичних послуг; тривалість розгляду і складність справи тощо. Докази, які підтверджують розумність витрат на оплату послуг адвоката, повинна подавати сторона, що вимагає відшкодування таких витрат.

6.6. Зменшення позивачем розміру позовних вимог є підставою для повернення йому тільки сплаченої суми судового збору згідно з пунктом 1 частини першої статті 7 Закону (з урахуванням наведеного в підпункті 4.7 пункту 4 цієї постанови); що ж до інших судових витрат, то в такому разі вони у відповідній частині покладаються на позивача.

7. Визнати таким, що втратило чинність, роз'яснення президії Вишого арбітражного суду України від 04.03.1998 № 02-5/78 «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» (з подальшими змінами).

8. Внести такі зміни до постанов пленуму Вишого господарського суду України:

8.1. Пункт 14 постанови пленуму Вишого господарського суду України від 11.10.2010 № 2 «Про деякі питання практики застосування розділу XII² Господарського процесуального кодексу України» викласти в такій редакції:

«14. Порядок і розміри справляння судового збору із заяв про перегляд судових рішень, а також повернення сплачених сум судового збору з цих заяв визначено Законом України «Про судовий збір» (далі – Закон), зокрема абзацом третім частини першої, пунктом 1 частини другої статті 3, пунктом 11 частини другої статті 4, статтею 5,

пунктами 1, 2 і 4 частини першої статті 7 Закону. Розподіл зазначених сум між сторонами здійснюється за загальними правилами частин першої–четвертої статті 49 ГПК, а повернення – статті 7 Закону та з урахуванням наведеного в пункті 5 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 21.02.2013 № 7 «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України».

8.2. У постанові пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 № 18

«Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції»:

8.2.1. В абзаці шостому підпункту 3.19 слова «вирішується питання про розподіл між сторонами судових витрат» замінити словами «вирішуються питання, пов'язані з судовими витратами у справі»;

8.2.2. У підпункті 4.12 пункту 4 виключити слова «припинення провадження у справі», а слово «тягнуть» замінити словом «тягне».

Голова Вищого
господарського суду України

В. Татков

Секретар пленуму Вищого
господарського суду України

Г. Кравчук